

را توشه
فصلنامه علمی-تخصصی ویژه مسلمانان
تاسمان ۱۴۰۱- محرم الحرام ۱۴۴۴- شماره دوم
ویژه نامه خانواده

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

◀ صاحب امتیاز: معاونت فرهنگی و تبلیغی
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

◀ مدیر مسئول: سعید روستا آزاد

◀ سردبیر: مصطفی آزادیان

◀ کارشناس اجرایی: اکبر اسماعیل پور

نشریه «ره توشه» بر اساس پروانه انتشار به شماره ثبت ۸۶۲۴۴ تاریخ ۱۳۹۸/۱۲/۵ معاونت امور مطبوعاتی و اطلاع رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، به عنوان فصلنامه تخصصی منتشر می شود.

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

سید محمد اکبریان	◀ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
عبدالکریم پاک نیا تبریزی	◀ استاد سطح عالی حوزه علمیه قم
علی خادمی	◀ استاد سطح عالی حوزه علمیه قم
ناصر رفیعی محمدی	◀ عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه
سعید روستا آزاد	◀ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
میرتقی قادری	◀ استاد سطح عالی حوزه علمیه قم
علی نظری منفرد	◀ استاد سطح عالی حوزه علمیه قم

ویراستار: زهرا رضائیان

صفحه آرا: اکبر اسماعیل پور

مسئول چاپ و نشر: سید محمود کریمی

آدرس:	قم، چهارراه شهدا، معاونت فرهنگی و تبلیغی، طبقه اول، کدپستی: ۳۷۱۵۷۹۱۸۱۱
تلفن:	۰۲۵ - ۳۱۱۵۱۲۴۷
پایگاه اینترنتی:	http://rahtoosheh.dte.ir
پست الکترونیک:	tabligh@dte.ir
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
قیمت:	۲۶۰۰۰ تومان

امام خمینی (قدس سره):

نقش زن در جامعه بالاتر از نقش مرد است؛ برای این که بانوان علاوه بر این که خودشان یک قشر فعال در همه ابعاد هستند، قشرهای فعال را در دامن خودشان تربیت می کنند. خدمت مادر به جامعه از خدمت معلم بالاتر است، و از خدمت همه کس بالاتر است، و این امری است که انبیا می خواستند. می خواستند که بانوان قشری باشند که آنها تربیت کنند جامعه را، و شیرزنان و شیرمردانی به جامعه تقدیم کنند.

صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۹۷.

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مد ظله العالی):

زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان گشود و ثابت کرد که می توان زن بود، عقیف بود، محجبه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود؛ می توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه سیاسی و اجتماعی نیز، سنگر سازی های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد.

در انقلاب اسلامی و در دفاع مقدس، زنانی ظهور کردند که می توانند تعریف زن و حضور او در ساحت رشد و تهذیب خویش، و در ساحت حفظ خانه سالم و خانواده متعادل، و در ساحت ولایت اجتماعی و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر و جهاد اجتماعی را جهانی کنند و بنیست های بزرگ را درهم بشکنند.

<https://www.leader.ir/fa/speech/10428/>

پیام به کنگره هفت هزار زن شهید کشور ۱۳۹۱/۱۲/۱۶

فهرست مطالب

سخن نخست ۵

جایگاه اجتماعی زنان در عاشورا ۹

✍ زهرا رضائیان

بررسی روش‌های آموزش حجاب به دختران ۲۱

✍ حجت‌الاسلام والمسلمین محمد سبحانی‌نیا

نقش محبت در تربیت فرزندان ۳۱

✍ راضیه علی‌اکبری

تربیت اجتماعی فرزندان در بستر نهاد خانواده ۴۱

✍ حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حسین افشاری کرمانی

رفتارشناسی تربیت دینی در خانواده شهدا ۵۱

✍ حجت‌الاسلام و المسلمین محمدباقر نادم

نقش آموزشی خانواده در پیشگیری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی فرزندان ۶۳

✍ حجت‌الاسلام والمسلمین سیدرضا صیاد منش

تأثیر رسانه‌ها و فضای مجازی بر سلامت اجتماعی زنان ۷۱

✍ فیروزه دلداری

سخن نخست

عاشورا فصلی برای بازکاوی معیارهای عرفانی دین و شناخت میزان ارتباط انسان با فرهنگ جهاد و مقاومت است. آنگاه که با فرارسیدن ماه محرم، نسیم شهادت از کربلا می‌وزد، در واقع بهترین زمان برای مراجعه به خود جهت سنجش میزان ارتباط فردی و اجتماعی با فرهنگ اسلام خواهی و ستم ستیزی است و این پویش راه آنانی است که برابر امپراتور زمان سر خم نکرده و سنتهای اسلامی را زنده کردند. با همین معیار و بر اساس سخن بنیان گذار نهضت معاصر حسینی در ایران (امام خمینی علیه السلام) جنبه سیاسی - اجتماعی مجالس عزاداری بالاتر از همه جنبه‌های دیگر است، تا جایی که دعوت به گریه برای امام حسین علیه السلام در دایره همین مفهوم، تعبیر می‌شود. ورق زدن برگهای تاریخ اسلام حکایت از کوشش فراگیر اهل بیت علیهم السلام برای سیره‌سازی از حرکت حسینی به عنوان برنامه زندگی اجتماعی انسان دارد تا آدمی، پلیدی‌ها را زدوده، به اصل پاک خویش بازگردد. این معنا در سخن امام صادق علیه السلام درباره عنصر هدایتگری در حرکت حسینی می‌درخشد که: «وَبَدَلَ مُهْجَتَهُ فَبِكَ لَيْسَتْ تَقْدَرُ عِبَادَكَ مِنَ الْجَهَالَةِ وَ حَيْرَةِ الضَّلَالَةِ». برآستی هر اندازه جامعه انسانی در ژرفای عاشورا وارد شود، به همان اندازه راهنما را شناخته و راه را می‌یابد. از سوی دیگر، واقعه عاشورا درس بزرگی برای تجربه تلخ دنیاگرایی هدایت‌گریز انسان است، زیرا نتیجه این تفکر دنیا دوستی، انحراف اخلاقی - اعتقادی در جهان اسلام بود و این حادثه آن قدر دردناک بود که امام زمان علیه السلام هر روز در رثای جد شهیدش می‌فرماید: «فَلَا تُدْبِنُكَ صَبَاحاً وَ مَسَاءً». البته پس از انقلاب اسلامی و بویژه در سالهای اخیر، خوشبختانه معرفت حسینی، به برکت فعالیت‌های دینی، به یک شناخت فرهنگی بین المللی تبدیل شده و امروزه خیل رهپویان اهل بیت علیهم السلام از سراسر جهان رو به کربلا می‌نمایند. اکنون، حسین بن علی علیه السلام که روزگاری در غربت صحرای سوزان، ندایش

در گلو ماند و به جایی نرسید، خود به رسانه‌ای جهانی تبدیل شده و فارغ از هیاهوهای شیطنت‌آمیز غولهای رسانه‌ای جهان، در نبردی پیروزمندانه، سالانه هزاران نفس پاک را از سرتاسر جهان به خود می‌خواند؛ و این سنت الاهی است که چراغی که ایزد برفروزد هرگز خاموشی نیابد.

به خواست پروردگار، معاونت فرهنگی - تبلیغی دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ره‌توشه دیگری از محتوای ویژه برای مبلغان ماه محرم را فراهم نموده است که امید می‌رود مبلغان ارجمند و مخاطبان فرهیخته را به خود جلب نماید. رویکر اصلی این ره‌توشه، تولید محتوای شایسته برای سخنرانی با رهیافت بیان تاریخی در انتقال مفاهیم دینی است. نویسندگان مقالات کوشیده‌اند، محتوا را به گونه‌ای تنظیم نمایند تا به صورت کیفی بتواند، به عنوان منبری با محتوای جدید و نویافته، از یک سو نیاز مبلغان گرامی را برآورده نماید و از سوی دیگر متناسب با نیاز فکری - فرهنگی زمانه، تدوین شده باشد. البته موضوعات طرح شده در این فصلنامه، نیازمند شرح و بسطی متناسب با فضای تبلیغی از سوی مبلغان گرامی است. رویکرد جهاد تبیین (جهاد زبانی در بیان معارف دینی) در همه مقالات مورد دقت نویسندگان قرار گرفته و چون مبلغان هستند که این قافله پویای حسینی را زنده نگه می‌دارند و زیر پرچم حسین بن علی علیه السلام تبلیغ می‌کنند، انتظار می‌رود، بنابر فرموده رهبر انقلاب علیه السلام، این فرصت طلایی را غنیمت دانسته، در دل مخاطب وارد شده و نفوذ نمایند. فصلنامه ره‌توشه در سه قالب ره‌توشه اصلی، ویژه خانواده و ویژه مناطق مشترک تولید می‌شود.

● **ره‌توشه اصلی:** در مقاله‌های ره‌توشه اصلی به ترتیب، به ترویج شهادت در قالب بیانیه گام دوم رهبر معظم انقلاب علیه السلام، با بیان راهکارهای نشر فرهنگ شهادت؛ تأثیرات مخرب اعتقادی - فرهنگی سیطره دولت بنی‌امیه بر جامعه اسلامی با رویکرد روشنگری، شیوه برنامه‌ریزی در سبک زندگی امام حسین علیه السلام با رویکرد مدیریت زمان؛ ملت‌سازی بر اساس گفتمان امام حسین با رویکرد رشد تراز شهادت‌طلبی؛ سرگذشت همراهان و جاماندگان از قافله حسینی با رویکرد توجه به فرصت‌های زودگذر در زندگی؛ روش تربیت اخلاقی برای الگوگیری در تربیت فردی و اجتماعی با رویکرد سیره امام حسین علیه السلام؛ جایگاه نماز در شخصیت‌شناسی شهدای کربلا با رویکرد شناخت الگوی نماز؛ شرح زندگانی حضرت عباس علیه السلام و نوادگانش

با هدف بیان نوع تربیت نسلی در میان اهل بیت علیهم‌السلام؛ تحلیل خطبه امام حسین علیه‌السلام در عاشورا با هدف شناخت مولفه‌های هدایت فکری از نظر امام حسین علیه‌السلام؛ شرح خطبه حضرت زینب علیها‌السلام در کوفه با هدف شناخت بعد اجتماعی خطبه و میزان تأثیرگذاری آن، با رویکرد تبلیغ زنان در محرم، پرداخته شده است.

● **ره‌توشه خانواده:** این ره‌توشه می‌کوشد ضمن برجسته‌سازی جایگاه خانواده به تربیت نسل حسینی، یاری رساند. در مقاله‌های ره‌توشه خانواده به ترتیب به: جایگاه اجتماعی زنان در واقعه عاشورا با رویکرد بیان نقش آفرینی بانوان در رخداد کربلا؛ بررسی روش‌های آموزش حجاب با رویکرد حفظ حجاب به عنوان پاسداشت شعائر عاشورایی؛ نقش محبت در تربیت فرزند به مثابه رویکرد محوری در جامعه‌سازی اهل بیتی؛ تربیت اجتماعی فرزندان در بستر خانواده با هدف شرح جایگاه خانواده در تربیت فرزندان بر اساس الگوی سبک زندگی اهل بیت علیهم‌السلام؛ رفتارشناسی تربیت دینی در خانواده شهدا به مثابه الگوهای اسلامی پیشرفت فرهنگی؛ نقش آموزش خانواده در پیشگیری جرائم و آسیب‌های اجتماعی با هدف تقویت بُعد خانوادگی تربیت در جامعه؛ تاثیر رسانه‌ها و فضای مجازی بر سلامت اجتماعی زنان با هدف برنامه‌ریزی برای تربیت نسلی سالم از دریچه خانواده، پرداخته شده است.

● **ره‌توشه مناطق مشترک:** در مقاله‌های ره‌توشه مناطق مشترک (مناطق شیعه و سنی نشین) به ترتیب، انتظارات حضرت مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از امت بزرگ اسلامی با رویکرد وحدت اسلامی؛ لزوم شناخت فضای فرهنگی و بایسته‌های اجتماعی مناطق مشترک نشین (شیعه و سنی نشین) با رویکرد شناخت فضای تبلیغی در راستای حفظ روحیه برادری؛ جایگاه روزه عاشورا در فرهنگ اهل سنت شافعی با هدف بیان علاقه شافعیان به امام حسین علیه‌السلام؛ شرح دیدگاه اهل سنت درباره رویکرد احیای اندیشه مهدویت در میان اهل سنت؛ شناخت اقلیمها و انواع عزاداری اهل سنت در ایام ماه محرم با هدف تشریح فعالیت‌های اهل سنت در ماه محرم؛ شبهه‌شناسی و پاسخ به پرسشهای دینی مطرح شده در مناطق مشترک با تاکید بر یکپارچه بینی جامعه اسلامی؛ بیان خاطرات تبلیغی در مناطق مشترک با هدف الگوگیری مبلغان، پرداخته شده است. بار دیگر باید خدا را سپاس گفت که در ایران اسلامی، پیروان اهل سنت به مثابه عاشقان اهل بیت علیهم‌السلام، آن سان به این خاندان وحی محبت

می‌ورزند که هم در فرهنگ نامگذاری به نشانه تیمن و تبرک از نامهای یکایک اهل بیت بهره می‌برند و هم، هر گونه تقرب به اهل بیت را مصداق آیه «قل لا اسالکم علیہ اجرا الا المودة فی القربی» می‌دانند.

در پایان ضمن سپاس از نویسندگان ارجمند، از همه کسانی که در محتواسازی، انتشار و ترویج این فصلنامه تلاش می‌کنند، بویژه حجت الاسلام و المسلمین دکتر مصطفی آزادیان رئیس محترم تولید محتوای فرهنگی و تبلیغی و همکاران گرانقدر ایشان صمیمانه تشکر و تقدیر می‌نمایم.

سعید روستاآزاد

معاون فرهنگی و تبلیغی

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

بررسی روش‌های آموزش حجاب به دختران

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد سبحانی نیا*

قال علی عليه السلام: «إِنَّ لِلْقُلُوبِ شَهْوَةً وَإِقْبَالَ وَإِدْبَارًا، فَأَتَوْهَا مِنْ قِبَلِ
شَهْوَتِهَا وَإِقْبَالِهَا، فَإِنَّ الْقَلْبَ إِذَا أُكْرِهَ عَمِيَ»^۱.

مقدمه

در سالیان اخیر حجاب و پوشش زنان به عنوان موضوعی دارای حساسیت دینی و اجتماعی، مورد توجه اندیشمندان و متولیان فرهنگ بوده است. این حساسیت بیانگر آن است که مسئله بدحجابی، امروزه به عنوان یک آسیب جدی اجتماعی قابل بررسی است و پژوهش در این خصوص از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. متأسفانه وضعیت حجاب در مناطقی از کشور به شکل غیر قابل تحمل درآمده و به گونه‌ای است که همه دلسوزان جامعه را به واکنش واداشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد غالب بدحجابی‌ها از روی عناد و مخالفت با احکام اسلامی نیست؛ بلکه از ناآگاهی بیشتر این افراد نشأت می‌گیرد. به نظر می‌رسد خلأ کنونی، ضعف و فقر تئوریک و عدم نظریه‌پردازی درباره حجاب اسلامی و ابعاد و مسائل جدید آن، به پدیده بدحجابی دامن زده است. سخنان ارزشمند مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، در این باره بسیار الهام‌بخش و کارگشا است؛ آنجا که فرموده است: «خیلی از خانم‌ها، متدین و مسلمانند و به انقلاب عقیده دارند، ولی مسئله حجاب برای آنان روشن

* عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان.

۱. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج‌البلاغه، حکمت ۱۹۳؛ «دل‌ها را میلی است و روی آوردنی و پشت‌کردنی، پس دل‌ها را آن‌گاه به کار گیرید که خواهان است و روی در کار؛ چه دل اگر به ناخواه به کاری وادار شود، کور گردد».

نیست. حرفی ندارند، حجاب را رعایت می‌کنند؛ اما واقعاً حجاب در ذهن آن‌ها سؤال و مسئله است، باید به این‌ها پاسخ داده شود.^۱

یکی از دغدغه‌های مهم خانواده‌های مذهبی، چگونگی آشنایی دختران کوچک‌شان با حجاب است؛ موضوعی که مرز بسیار باریکی دارد و اگر با دقت رفتار نکنیم، ممکن است فرزندانمان برای یک عمر از حجاب دلزده شود. گسترش فرهنگ حجاب، بدون توجه به انگیزه‌های درونی و پایه‌های اعتقادی افراد و تنها با بهره‌گیری از اهرم زور و اجبار امکان‌پذیر نیست و اگر افراد به اقتضای شرایط و با اثرپذیری از عوامل اجبارکننده تن به حجاب دهند، این امر بقا و دوامی نخواهد داشت و با تغییر شرایط و برطرف شدن عوامل اجبارکننده، حجاب را کنار خواهند گذاشت. اگر چه استفاده از مکانیزم الزام و اجبار، از سرعت بالایی برای حصول به نتیجه برخوردار است؛ ولی اگر با مکانیزم‌های شناختی و هنجاری همراه نشود، ثبات کمتری خواهد داشت. امام علی علیه السلام پیوسته بر این امر تأکید می‌ورزید که کار و مسئولیت باید با میل و علاقه شخصی انجام شود. از این‌رو ایشان از ایجاد فضای اکراه و اجبار در کار به شدت پرهیز می‌کرد و هرگز به روش‌های مستبدانه متوسل نمی‌شد؛ چنانکه می‌فرمود: «وَلَيْسَ لِي أَنْ أَحْمِلَكُمْ عَلَى مَا تَكْرَهُونَ»^۲ مرا نرسد که شما را به چیزی وادارم که ناخوش می‌انگارید.

آن حضرت در سفارشی والا فرموده است: «إِنَّ لِلْقُلُوبِ شَهْوَةً وَإِقْبَالَ وَإِدْبَارًا، فَأَتَوْهَا مِنْ قِبَلِ شَهْوَتِهَا وَإِقْبَالِهَا، فَإِنَّ الْقَلْبَ إِذَا أُكْرِهَ عَمِيَ»^۳ دل‌ها را میلی است و روی آوردنی و پشت‌کردنی. پس دل‌ها را آن‌گاه به کار گیرید که خواهان است و روی در کار؛ چه دل اگر به ناخواه به کاری وادار شود، کور گردد».

در این نوشتار مهم‌ترین روش‌های آموزش حجاب به دختران، به اختصار بیان می‌شود.

۱. توجه به محبت خداوندی

برخی والدین در تربیت دینی کودکان، از روش انذار و تهدید استفاده می‌کنند. برای

۱. جمعی از نویسندگان، مجموعه مقالات کنگره اسلام و زن، ص ۲۴ و ۲۵.

۲. محمد بن حسین شریف الرضی، نهج‌البلاغه، خطبه ۲۰۸.

۳. همان، حکمت ۱۹۳.

مثال به فرزند خود می‌گویند: «جایگاهت جهنم است» یا «اتفاق بدی برایت می‌افتد». این در حالی است که در دین اسلام انذار و تبشیر در کنار یکدیگر هستند. تهدید، تنبیه، ارعاب، ندامت و سرزنش‌های پی‌درپی، اثر معکوس دارد؛ چنانکه امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده است: «الإفراط في الملامة يشبُّ نارَ اللّجاجة؛^۱ زیاده‌روی در سرزنش، آتش لجاجت را شعله‌ور می‌کند». اگر حجاب با زیبایی و همراه با عشق و رحمت بیکران خداوند به بندگانش طرح شود، جوانان آن را بهتر می‌پذیرند. مادری می‌تواند در تربیت دینی فرزندش موفق باشد که وقتی درباره چرایی حجاب مورد سؤال قرار می‌گیرد، به زیبایی آن را خواسته الهی مطرح کند؛ به گونه‌ای که فرزند باور داشته باشد خداوند ناظر رفتارش است و جز خیر و نیکی برای او نمی‌خواهد. بنابراین باید فرزندان را از کودکی با صفات زیبای خداوند آشنا کرد.

۲. گفتمان‌سازی (تبیین فلسفه حجاب)

فرهنگ و تمدن مغرب زمین در دهه‌های اخیر، با بهره‌گیری از رسانه‌های فراگیر و اثرگذار خود، دیدگاه غرب درباره زن و خانواده را به گفتمان حاکم بر جهان تبدیل کرده و نظام معنایی به هم پیوسته ایجاد نموده است. در این گفتمان، زن از انسانی با ویژگی‌های متعالی به کالای جنسی و ابزاری برای عرضه و فروش هر چه بیشتر کالاهای تولیدی شرکت‌های بزرگ ملی و فراملی بدل شده است. در چنین فضایی، ضرورت گفتمان‌سازی در حوزه زن و خانواده بر اساس دیدگاه اسلامی روشن می‌شود. رهبر فرزانه انقلاب مدظله‌العالی، با اشاره به ضرورت گفتمان‌سازی در این حوزه فرموده است: «گفتمان يك جامعه، مثل هواست، همه تنفسش می‌کنند؛ چه بدانند، چه ندانند، چه بخواهند، چه نخواهند. باید این گفتمان‌سازی انجام بگیرد».^۲ باید گفتمان خانواده‌گرایی در برابر فردگرایی، تقویت و بر جامعه مسلط شود. ایجاد تحول در زمینه عفاف و حجاب، مستلزم شکل‌گیری و راه‌اندازی شبکه معنایی خانواده‌گراست؛ زیرا ارزش‌های خانوادگی، پیوندهای خانوادگی و عفت، ذیل گفتمان خانواده‌گرایانه تولید می‌شود. گفتگوی علمی با کودکان و نوجوانان در حد

۱. عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، *غرر الحکم و درر الکلم*، ص ۹۴.

۲. بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴.

فهم و درک آن‌ها و تبیین فلسفه حجاب و پیامدهای آن از طریق مهارت گفتگوی چهره‌به‌چهره یا قصه و فیلم یا شعر موجب به کمال رسیدن آگاهی آن‌ها از حجاب می‌شود؛ به‌گونه‌ای که از آن به بهترین وجه دفاع و پاسداری کنند.

نسل جوان امروز دیگر احکام شرع را بر اساس تعبد محض نمی‌پذیرد و در پی دانستن فلسفه و چرایی این احکام است. اگر والدین بخواهند عفاف در وجود فرزندان نهادینه شود، باید مزایا و فواید عفاف و پاکدامنی را به آن‌ها بیاموزند و چرایی این کار را به زبان ساده برایشان تبیین کنند. بنابراین خانواده‌ها و رسانه ملی باید توجه خاص و ویژه‌ای به این موضوع و فلسفه متعالی لزوم رعایت حجاب و عفاف در برابر جنس مخالف داشته باشد و آن را به خوبی برای آنان تبیین کنند. در این خصوص می‌توان از کتاب مسئله حجاب استفاده کرد.

اظهارات ۸۰ درصد جمعیت ۵۰۰ نفری بانوان کم‌حجاب که در پژوهشی شرکت کرده بودند، گویای بی‌اطلاعی آن‌ها از فواید و آثار پوشیدگی و پیامدهای ناپوشیدگی به عنوان اصلی‌ترین عامل کم‌حجابی ایشان است؛ اگر چه انگیزه‌های دیگری نیز در رفتار آنان تأثیر داشته است.^۱ برخی دختران بی‌تفاوت به حجاب، از خانواده‌های مذهبی هستند که مادران در توجیه و تربیت آنان موفق نبوده‌اند. در نظرخواهی از این مادران، آن‌ها گفته‌اند با وجود اعتقاد به خوبی حجاب، نتوانسته‌اند دلایل قانع‌کننده‌ای برای فرزندان‌شان بیاورند.^۲

بر اساس تجربه، انسان‌ها هنگامی که شناخت کافی نسبت به مسئله‌ای داشته باشند و ریشه‌ها و زیربنای آن را به خوبی بشناسند، با اشتیاق بیشتری آن را می‌پذیرند؛ به‌ویژه اگر آن مسئله جنبه شرعی و دینی داشته باشد. علت گریز بسیاری از انسان‌ها از احکام دینی، این است که گمان می‌کنند دین با نیازهای طبیعی انسان مخالف است و می‌خواهد آن‌ها را از زندگی طبیعی‌شان جدا کند. این طرز تفکر درباره حجاب و عفاف نیز مشهود است.

یکی از روش‌های آموزش و آگاهی‌بخشی، زبان قصه یا داستان‌سرایی است که دارای جاذبه و نفوذ ویژه‌ای است و از طریق آن می‌توان حقایق و واقعیات زندگی را به زیبایی تام ترسیم کرد و اثر آن را در افراد مشاهده نمود. تأثیرگذاری قصه و داستان،

۱. یوسف غلامی، مبلغان و پدیده کم‌حجابی، ص ۳۳.

۲. همان.

غیرمستقیم و نادیدنی است. قصه به طور غیرمستقیم راه را نشان می‌دهد و هدایت می‌کند، عبرت می‌دهد، موعظه می‌کند، تشویق می‌نماید، می‌ترساند و امیدوار می‌کند. «شنیدن قصه، از کارهای مورد علاقه کودکان و نوجوانان است. آن‌ها با هیجان زیاد به داستان گوش می‌دهند و خود را در اختیار قصه‌گو قرار می‌دهند و تأثیر لازم را از او می‌پذیرند. قصه نه فقط پیام‌های مفیدی برای کودک دارد؛ بلکه اگر جذاب و مناسب طراحی و بیان شود، کودک و نوجوان می‌کوشد خود را با شخصیت‌های آن قصه همانند سازد»^۱.

۳. الگوآفرینی و معرفی الگوهای مناسب

یکی از شیوه‌های عینی و کاربردی تعلیم و تربیت، الگوآفرینی است که بر جان و دل متریان می‌نشیند. قرآن کریم در برخی آیات، اشخاصی را به عنوان اسوه و الگو معرفی کرده و به پیروی از آنان دستور داده است؛ چنانکه فرموده است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^۲ قطعاً برای شما در اقتدا به رسول‌خدا سرمشقی نیکوست، برای آن شخصی که به خدا و روز بازپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد می‌کند».

تربیت ابتدایی انسان به طور طبیعی با روش الگویی شکل می‌گیرد. کودک در چند سال نخست زندگی، همه کارهایش را از الگوهای پیرامون خود که در درجه اول پدر و مادرش هستند، الگوبرداری و با تقلید از آنان رشد می‌کند و ساختار تربیتی‌اش شکل می‌گیرد. از این روش الگویی در سازمان دادن شخصیت و رفتار کودک، نقش بسزایی دارد. تلقی کودکان از والدین در سال‌های نخست کودکی، به نقش الگویی آنان در جهت مثبت یا منفی دامن می‌زند؛ زیرا کودکان در این ایام همه چیز خود را از والدین و وابسته به ایشان می‌دانند. اگر والدین بکوشند نمونه رفتار و کردار مطلوب و سازنده را در معرض مشاهده فرزند خود قرار دهند و اسوه‌سازی کنند؛ می‌توانند شخصیت و موقعیت اجتماعی او را دگرگون کنند و او را تربیت نمایند. دعوت عملی به ارزش‌ها از جمله حجاب، به مراتب از دعوت لسانی موثرتر

۱. جمعی از نویسندگان، مجموعه مقالات نماز و خانواده، ج ۱، ص ۲۴۹.

۲. احزاب: ۲۱.

است؛ چنانکه امام صادق علیه السلام فرموده است: «كُونُوا دُعَاةً لِلنَّاسِ بِغَيْرِ اَلْسَتِيكُمْ»^۱ مردم را با رفتار خود نه با زبان، به اسلام دعوت نمایید.

چشم و گوش کودکان و نوجوانان، همچون آینه‌ای است که رفتارهای والدین را می‌بینند، می‌شنوند و تقلید می‌کنند. الگوهای عملی ارائه شده توسط خانواده مانند نحوه پوشش و حجاب مادر یا پدر و نوع روابط عفیانه آن‌ها، تأثیر عمیقی بر رفتار کودکان و نوجوانان دارد. در واقع پدر و مادر با ارائه اعمال و رفتار مناسب و به شکل غیرکلامی، ارزش‌ها و هنجارهای سالم را در شخصیت کودک نهادینه می‌کنند. از این رو شایسته است در اصلاح رفتار و اخلاق خود بکوشند؛ زیرا اخلاق و رفتار آن‌ها، الگوی رفتار فرزندان است؛ چنانکه امام کاظم علیه السلام فرموده است: «يُحْفَظُ الْأَطْفَالَ بِصَلَاحِ آبَائِهِمْ»^۲ رفتار کودکان در اثر خوبی‌های رفتار والدین حفظ می‌شود.

توجه به این نکته ضروری است که مادر نباید تنها در پوشش ظاهری الگوی فرزندش باشد و از مسائل دیگر غافل بماند؛ زیرا در این صورت فرایند الگوسازی به مشکل برخورد می‌کند. چه بسیار مادران محجبه‌ای که نتوانسته‌اند دختر خود را به استفاده از حجاب برتر مجاب کنند؛ زیرا میان حرف و عمل برخی والدین هماهنگی وجود ندارد. به عبارت دیگر مادر چادری از ایمان و حیا و عفاف سخن می‌گوید و یا حجاب کامل را رعایت می‌کند، اما در حوزه‌های دیگر اخلاقی و رفتاری مانند ادب، تواضع، نوع دوستی و مهرورزی و ... ضعیف عمل می‌کند. این اتفاق موجب می‌شود دختر جوان و به بلوغ رسیده، از حجاب فاصله بگیرد. چه بسیار خانواده‌هایی که والدین، فرزندان را به داشتن حجاب تشویق می‌کنند، اما خود شئونات را در میهمانی‌ها یا مجالس عروسی رعایت نمی‌کنند. در این حالت است که فرزندان با دوگانگی روبه‌رو می‌شوند و نمی‌توانند آن در ذهن‌شان حل کنند و در بزرگسالی دچار تعارض می‌شوند.

یکی از گروه‌های مؤثر و تأثیرگذار بر آشناسازی فرد با معنا و مفهوم حجاب، گروه‌های همسالان است. گروه کودکان، همبازی‌ها، دوستان و رفقا، همکاران و ... جزء گروه‌های همسالان به شمار می‌آیند. تأثیر گروه‌های همسالان بر نوجوانان، از

۱. محمد بن یعقوب کلینی، *الکافی*، ج ۲، ص ۷۸.

۲. محمد باقر مجلسی، *بحار الأنوار*، ج ۶۸، ص ۲۳۶.

سنین ۱۳ تا ۱۴ سال شروع می‌شود. این مرحله از سن و سال نقطه عطفی در حوزه زندگی شخص به شمار می‌آید. والدین باید بر دوست‌یابی فرزندان خود نیز نظارت کنند تا نوع دوست‌یابی فرزندان گزینشی باشد؛ زیرا بچه‌ها از همسالان خود الگو می‌گیرند.

۴. مهر و محبت والدین به دختر

نگرش مثبت فرزندان به مذهب و امور دینی از جمله حجاب، ریشه در مهرورزی و محبت والدین دارد. آنان می‌توانند محیطی آکنده از مهر و محبت بر پا کنند و در ذهن کودک تجربه خوشایندی از عفاف و حجاب ایجاد نمایند. محبت و مهرورزی، نیروی عظیم و کارسازی در روش تربیتی است؛ چنانکه سعدی گفته است: به نرمی ز دشمن توان کرد دوست / چو با دوست سختی کنی، دشمن اوست / چو سندان کسی سخت رویی نکرد / که خایسک تأدیب بر سر نخورد / به گفتن درشتی مکن با امیر / چو بینی که سختی کند، سست گیر^۱

دختران به دلیل برخورداری از عنصر عاطفه، به ارتباط تنگاتنگ و سرشار از محبت پدران خود نیازمندند. بسیاری از بدحجابی‌های دختران امروز جامعه، به علت کمبود محبتی است که آنان از سوی پدران خود احساس می‌کنند. این در حالی است که اسلام ناب محمدی درباره محبت کردن به دختران سفارش بسیاری کرده است. پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حتی در هدیه دادن نیز دختران بر پسران مقدم می‌کرد و می‌فرمود:

مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَاشْتَرَى تُحْفَةً فَحَمَلَهَا إِلَى عِيَالِهِ، كَانَ كَحَامِلِ صَدَقَةٍ إِلَى قَوْمٍ مَحَاوِيحٍ -
وَلْيَبْدَأَ بِالْإِنَاثِ قَبْلَ الذُّكُورِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَرَّحَ انْثَى فَكَأَنَّمَا أَعْتَقَ رَقَبَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ؛^۲ هر
کسی به بازار رود و تحفه‌ای بخرد و آن را برای خانواده‌اش ببرد، همانند حمل‌کننده
صدقه به سوی نیازمندان است و باید دختران را در دادن هدایا بر پسران مقدم بدارد؛
زیرا هر کس دخترش را خوشحال کند، مانند آن است که برده‌ای از نسل حضرت
اسماعیل را آزاد ساخته است.

۱. مصلح بن عبدالله سعدی، بوستان سعدی، باب ۴.

۲. محمد بن علی صدوق، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ص ۲۰۱.

۵. تشویق

یکی از شیوه‌های آموزش حجاب و عفاف، بهره‌گیری از مهارت تشویق بر اساس آگاهی و تصمیم به موقع است. روش اصلی تعلیم و تربیت اسلامی، تشویق است؛ زیرا اساس تربیت بر سهولت، محبت و ملایمت است. مقصود از تشویق، پاسخ مثبت در برابر رفتار مطلوب فرزند است. این پاسخگویی ممکن است با شیوه‌های متنوع به صورت ستایش، ابراز مهرورزی، واگذاری مسئولیت مناسب به متربی، وعده پاداش و ... جلوه‌گر شود. تشویق موجب می‌شود کودک یا نوجوان از کار خود احساس لذت و از خود احساس رضایت کند و نتیجه این چرخه، تکرار رفتار است. بهترین سن تشویق به حجاب، از سنین پایین قبل از سن بلوغ شروع می‌شود. والدین باید روحیات و ویژگی‌های سن نوجوانی را در نظر بگیرند و سپس با راهنمایی و تشویق فرزندان به حجاب یا نهی آن‌ها از بدحجابی مبادرت ورزند. اگر نوجوان در محیط خانواده که اصلی‌ترین محیط زندگی و رشد اوست، مورد توجه و محبت اعضای خانواده باشد و از طریق تشویق اطرافیان احساس ارزشمندی نماید؛ هیچ‌گاه خود را در اجتماع برای جلب توجه دیگران به نمایش نمی‌گذارد.

۶. عادت‌بخشی

یکی از شیوه‌های آموزش حجاب، عادت‌بخشی کودکان و نوجوانان به این امر مهم است تا در پرتو انجام و تکرار، عمل به عادت تبدیل شود و آن‌گاه این عادات با آگاهی و شناخت همراه گردد. عمق بخشیدن و درونی کردن آموزه‌های دینی و ملکه کردن فضایل در کودکان و نوجوانان، نیازمند بهره‌گیری از شیوه عادت‌بخشی با تکنیک‌ها و مهارت رفتاری و گفتاری است. متأسفانه برخی معتقدند کودک باید بعد از رسیدن به سن تکلیف حجابش را انتخاب کند و زمانی تصمیم می‌گیرند کودک خود را با حجاب آشنا کنند که دیگر دیر شده است؛ این در حالی است که پیش از آنکه کودک به مدرسه رود، برایش دفتر و قلم و وسایل نقاشی تهیه و آن‌ها را به این کار تشویق می‌کنند. «والدین بدانند پیش از سن تکلیف می‌بایست بسترهای لازم در زمینه مفاهیم دینی - ارزشی چون حجاب را برای بچه‌ها فراهم کنند. اغلب کسانی که در سنین بالاتر وظایف عبادی خود را انجام نمی‌دهند، به مبانی دینی بی‌اعتقاد

- در کودکان و نوجوانان از منظر قرآن و روایات»، فصلنامه قرآنی کوثر، ش ۳۷، زمستان ۱۳۸۹، ص ۱۴۲ - ۱۲۳.
۲. غلامی، یوسف، مبلغان و پدیده کم‌حجابی، مجله مبلغان، ش ۱۹، شهریور ۱۳۸۰، ص ۱۰۳ - ۹۹

نیستند؛ بلکه در گذشته ورزیدگی و آمادگی لازم را به دست نیاورده‌اند.^۱ عادت‌بخشی، الگوسازی و شیرین‌سازی حجاب و عفاف برای کودکان و نوجوانان، باید از سنین کودکی و نوجوانی شروع شود و نباید آن را به بعد از سن تکلیف موکول نمود.^۲

فهرست منابع

کتاب

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، *غررالحکم و دررالکلم*، چاپ دوم، قم: دارالکتاب اسلامی، ۱۴۱۰ق.
۲. جمعی از نویسندگان، *مجموعه مقالات نماز و خانواده*، چاپ دوم، [بی‌جا]: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۷ش.
۳. جمعی از نویسندگان، *مقالات کنگره اسلام و زن*، چاپ دوم، قم: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۸ش.
۴. سادات، محمدعلی، *رفتار والدین با فرزندان*، چاپ سیزدهم، [بی‌جا]: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۹۰ش.
۵. سعدی، مصلح بن عبدالله، *بوستان سعدی شیرازی*، چاپ سیزدهم، تهران: خوارزمی، ۱۳۹۹ش.
۶. شریف الرضی، محمد بن حسین، *نهج‌البلاغه*، تصحیح صبحی صالح، قم: مرکز البحوث الاسلامیه، ۱۳۷۴ش.
۷. صدوق، محمد بن علی، *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*، چاپ دوم، قم: دار الشریف الرضی، ۱۴۰۶ق.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، چاپ سوم، بیروت: دارالتعارف، ۱۴۰۱ق.
۹. مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.

نشریات

۱. علاءالدین، سید محمدرضا، «شیوه‌های مؤثر برای نهادینه کردن حجاب و عفاف

۱. محمد علی سادات، *رفتار والدین با فرزندان*، ص ۸۰.

۲. سید محمدرضا علاءالدین، «شیوه‌های مؤثر برای نهادینه کردن حجاب و عفاف در کودکان و نوجوانان از منظر قرآن و روایات»، فصلنامه قرآنی کوثر، ص ۱۲۵.